

BEDRİ RAHMI EYÜBOĞLU'NUN SÖZLÜĞÜMÜZE KATKILARI

Nevzat GÖZAYDIN

Bir ressam olarak daha ziyade sanat dünyasında adı sık sık anılan Bedri Rahmi Eyüboğlu, edebiyat ve özellikle şiir söz konusu olduğunda da “Kara Dut” şairi diye bilinir. *Dol Karabakır Dol* başlığını taşıyan ve şiirlerinin toplandığı kitap¹ onun gerçekten iyi bir şair olduğunun da kanıtıdır. Tablolarında, yazmalarında, desenlerinde ve yemenilerinde siyah beyaz veya çok renkli dünyadan örnekler veren ressamımızın, yazılarında da insanlarımızı çok iyi tanıdığını, halkımızın maddi ve manevi kültür izlerine nasıl değer verdiğini görüyoruz. Yazı dilimize girmemiş bile olsa halk dilinde yaşayan deyimleri, kalıp sözleri, kelimeleri şiirlerinde ve yazılarında rahatlıkla kullanan B. R. Eyüboğlu, yer yer halk şiiri geleneğine de sadık kalarak güzel örnekler vermiştir. Söz gelimi, “Yollara Yollara”² ve “Kağıtsız Kalemsiz”³ şairimizin kudretini ortaya koymaktadır.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun yazıları, denemeleri ve mektupları, onun Türkçemizin zenginliklerini nasıl ince ince işlediğini gösterir. Toplu eserleri dizisindeki kitaplarından ve ayrıca seçtiğim *Tezek* ile *İnsan Kokusu*'nü okurken fişlediklerimin bir bölümünü aşağıda veriyorum (yazarımızın kitaplarından alınan cümlelerin yazımına dokunulmamış, aynen aktarılmıştır). Diğer kitaplarının fişlenmesini de sürdürüyorum. Hayatı boyunca bin bir renkle dolu dünyasının bir yansıması olan akıcı ve güzel dilinin örneklerinin *Türkçe Sözlük* için önemli bir katkı olduğuna inanıyorum.

abade et-: Sözlüğümüzde bu madde başı yoktur. Anlamı, ‘geleceğe taşımak, ilerde yararlanılacak duruma getirmek’ olmalıdır: “*Tezyini sanatla-*

1 T. İş Bankası Kültür Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2007, 484 s.

2 *Age.*, s. 183

3 *Age.*, s. 342

rimızı abade eden icat fikrini, biçimde, renkte, istifte haddine ermiş vuzuhu benimsemeye başladılar.” (İK, 108)

abideci: *TS'de yer almıyor. 'Abide yapan veya satan kimse' anlamı taşır: "Bana tanımadığım bir sanatkârı; abidecidir diye tanıtırsalar elimde bardak varsa düşer kırılır.” (İK, 124)*

abidecilik: Yukarıdaki maddede açıklanan işi yapanın mesleği olarak madde başı alınmalıdır: “Şu son asrın abideciliğini gördükten sonra bu takdir nidalarından sonuncusunu yutkunmak isabet olur.” (İK, 124)

abat et-(veya eyle-): *TS'de var ancak ikinci anlama örnek cümle bulunmamıştır: "Karikatürümüzün yüzünü güldüren Karagöz'ün yakında bazı ressamlarımızı da abad eyleyeceği muhakkak.” (İK, 153)*

alnı ağart-: Bu deyim *TS'de bulunmuyoruz. Anlamının 'iftihar edecek duruma getirmek, beğenilecek, övünülecek bir şey yapmak' olduğunu düşünüyorum: "Sanat anlayışı, bugün Avrupa'nın her tarafında alnımızı ağartacak kadar geniş ve sağlamdır.” (İK, 118)*

bakırçalığı: *TS'de var ancak orada (mavi) üzerinde durulmuş. Oysa şair-ressam-yazarımızın yazı içindeki anlam bütünlüğünü göz önünde tutarsak daha çok, 'derinin güneş altında hafifçe kahverengine dönmesi üzerine aldığı maviden farklı bir renk' olduğunu kabul etmek gerekiyor: "Hey Allah'ım şu ihtiyar kadının göğsüne bak! Güneşten kavrulmuş bir göğüs, bakırçalığı bir bağır!" (İK, 38)*

bakla bakla: Bu ikileme sözlüğümüzde var ama üçüncü anlam olarak 'bakla biçimi verilmiş' diyebiliriz: “Sarı saçları bakla bakla örülmüş bir küçük kız vagona bir sepet armut uzattı.” (T, 133)

bet (bed): Örnek cümlesini vermekle yetinelim: “Has bir çini sanki renk ve biçimle değil de sadece çamurdan yoğrulmuş gibi daima bet muamele görecek.” (İK, 166)

beşikle-: *TS'de bulunmuyor. "Kundaktaki çocukların anaları işe giderken, çocuklarını ona emanet ederlermiş; O da anaları gelene kadar, onları kucağında beşikler, onlara ninniler, masallar söylörmüş.” (İK, 61). Yazara göre anlamını verirsek 'beşik yerine beşik gibi kollarında ağır ağır sallamak' diyebiliriz.*

biçimine getir-: Madde içi olarak da sözlüğümüzde yok. Anlamı 'en uygun durumu yaratmak, yeri geldiğinde tam anlamıyla belirtmek' olabilir: “Fıkralarını öyle yerinde kondurur, öyle biçimine getirir ki, değme keyfine...” (T,

49). Bu örnek cümlede geçen (yerinde kondurmak) *TS* içinde bulunmuyor, örneğiyle birlikte madde içi olarak verilmesi mümkündür.

bir araba: *TS*'de bulunmayan başka bir madde başı... Anlamı 'pek çok, bir hayli'dir: "Mektepte bize her gün bir araba laf ezberletiyorlardı fakat denizi sevmeyi öğretmek hiç kimsenin aklına bile gelmemişti!" (İK, 103)

bir ben bilirim bir de Allah bilir: Halk arasında çok kullanılan bu ibarenin anlamı 'çok büyük sıkıntılar çektim, hayli üzüldüm' benzeri olmalıdır: "O seneyi nasıl tekrarladım, sonra liseye nasıl devam ettim. Burasını bir ben bilirim bir de Allah bilir." (İK, 101). *TS*'deki örnek yerine bunun alınması doğru olacaktır.

boğuntuya getir-: Sadece örnek cümleyi verelim: "Yazımda boğuntuya getirdiğin Tophane çeşmesinin nakışları, suları gözüne dizine dursun." (İK, 179).

boş saat: *TS*'de (boş) madde başında sekiz anlam var, bu tamlamaya ait bilgi yok. Yazarın yüklediği anlama göre, 'çalışma saatleri dışında kişinin istediği biçimde değerlendirileceği zaman' diyebiliriz: "Uykusunda bile rüya görmeye vakti olmayan insanoğlu boş saatlerinde derhal sinemaya koşuyor." (İK, 22)

boyla-: *TS*'de var ancak beşinci bir anlam eklemek gerekiyor, yazarın cümlesine göre... 'Seyahatte bulunmak, gezip tozmak, dolaşmak' diyebiliriz: "Memleketimizin kaç karış olduğunu bilmezken Avrupa'yı boylayanlara kızmıyorum, çünkü seyahat etme yerli malı değildir; birçok arzularımız gibi batıdan gelmedir." (T, 9). Aynı eserin ikinci baskısında kelime (boylayanlara) şeklinde değiştirilmiştir.

büyük harflerle konuş-: *TS*'de bu madde içi bulunmuyor. Anlamını yazarımızın cümlesinden kolayca anlıyoruz: "Girip oturmamızla çiçeği burnunda bir münakaşadır başladı; hep büyük harflerle konuşuyorduk. Hoparlörü Merhaba idare ediyor ve onu biteviye sonuna kadar açıyordu." (İK, 94). Buradaki anlamı herkesin çok yüksek sesle münakaşaya katıldığı ve en çok bağırmanın da "Merhaba!" demesiyle ünlü Halikarnas Balıkcısı'nın konuşmaları yönettiğidir.

can evinden yakala-: Bu deyim *TS*'de bulunmuyor. (can evi) madde-i var, örnek cümlesini şöyle veriyor yazar: "Film başlar başlamaz beni can evimden yakalamıştı." (İK, 18). Anlamının 'en hassas yerinden, duygusunun en yüce noktasından ele geçirmek' olduğunu düşünüyorum.

can kurban: Bu ibareyi de *TS*'de bulamıyoruz. Anlamı 'çok iyi, harika, fevkalade' olsa gerek çünkü bir takdir belirtmektedir: "*Gerçeđi daha iyi belirtmek için harekete geçen tasarlama gücüne can kurban...*" (T, 47). Aslında *TS* bunu almış ama (can feda)'ya yollamış.

çoşturucu: Alınmamış bir madde başı daha... 'Coşkunkluk veren, çoşma işini yapan kimsede' anlamındadır. Son yıllarda spor alanlarında yığınları yöneten (amigo) yerine kullanabileceğimiz bir karşılık. "*Onu dinlerken dibi görünen denizleri seyrederken tattığım çoşturucu sevinci duydum.*" (T, 42)

çapraşık: *TS*'de var ama yazarın verdiği tanım biraz farklıdır. Anlamının 'gelişigüzel çakılmış, farklı biçimlerde sıralanmış' olduğunu düşünüyorum: "*Muhtarın damına oldukça çapraşık, gemi merdiveni gibi açık basamaklı, tahta bir iskeleden çıkılıyordu.*" (İK, 60)

çocuk aldat-: Bu deyim *TS*'de bulamıyoruz: "*Heykelin resimden daha güç bir sanat olduğunu ileri sürmek, sadece çocuk aldatmak olur.*" (İK, 126). Anlamı 'iş kolayla almak, hafifsemek, basite indirmek'tir.

çuvaldızı kendine sapla-: *TS*'de (iğneyi kendine çuvaldızı kendine batır) madde içi olarak verilmiş ve örneksiz geçilmiş. Yazar burada biraz farklı kullanıyor: "*Çuvaldızı evvela kendine saplamaya alışan sanatkârı münekkitlerin iğnesi elbette acıtmaz.*" (İK, 128)

elini kolunu bağla-: Örnek cümlesi şudur: "*Hepinizi büyülediği gibi, İstanbul benim de elimi kolumu bağladı, okudu üfledi, afsunladı.*" (T, 10). Buradaki (afsunlamak) için de örnek cümle olarak alınabilir.

estetizm: *TS*'de var ama örnek cümlesiz geçilmiş: "*Bu araştırmaların hakiki ehemmiyetleri ne olursa olsun benim için onlar saf bir estetizmin zarif ve kahramanca bir reaksiyonundan başka bir şey değillerdir.*" (İK, 25)

filit makinesi: Sözlüğümüzde (flit) olarak geçiyor, yazar bunu iki (i) ile yazmış. Örnek cümle bir zamanlar halkımızın çok kullandığı aleti tanımak için güzel bir örnek: "*Kana kana içti; sonra kardeşinin tam yüzüne bir bardak suyu filit makinesi gibi hızla püskürttü.*" (İK, 11) *TS*'deki anlamın, ikinci anlamın daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla tanımın genişletilmesi bence uygun olur.

ferdiyet: *TS*'de örneksiz bir madde başı daha: "*Sanatın gayesi en son haddine kadar ferdiyeti inkişaf ettirmek ve onu kemale eriştirmek...*" (İK, 23)

göze: Sadece örnek cümleyi yazalım: "*Orman içlerinde, öyle kaynaklar, öyle gözeler bulunur ki insana Aband'ı unutturur.*" (T, 126). Kitabın ikinci baskısında (Abant'ı) olmuştur.

güne güneşe kavuş-: Bu ikilemeyi TS’de bulamıyoruz: “*Bunlar sayesinde müzelerin ve titiz koleksiyon meraklılarının loş salonlarına gömülmüş şaheserler güne güneşe kavuştular, bir çırpıda dünyanın malı oldular.*” (İK, 141/142). Anlam olarak, ‘herkesin görebileceği bir yerde bulunmak, açıkça gösterilmek, teşhir edilmek’ diyebiliriz.

günü gününe: TS bu ikilemeyi de almamış. Anlamının ‘günbegün, hiç ara vermeksizin her gün’ olması gerekiyor: “*En iyisi Paris havadislerini günü gününe, sıcağı sıcağına yazmaktı; bugün falanca yere gittim falanca şeyleri gördüm diyebilmektir.*” (İK, 157)

hendesî: Örnek cümleyi yazar şöyle vermiş: “*Bu nakış bütün memleket dokumacılığında akılları durduracak bir tempoyla tekrarlanmış, tekrarlandıkça süzölmüş, saf berrak bir hendesî nizamda karar kılmıştı.*” (İK, 106)

her Allah’ın günü: Bu ibare de TS’de bulunmuyor: “*Hem biz ressamlar kanaatkar kimseleriz, bize her Allah’ın günü seve seve çalışma imkanı verilirse boğaz tokluğuna, gönül tokluğuna çalışmaya hazırız.*” (İK,129). Anlamı ‘her gündür.

her gönülde bir arslan yatar: TS’deki (her) madde başında bu atasözüne yer verilmemiş. Anlamının ‘herkesin kalbinde çok önem verdiği bir konu vardır’ şeklinde olduğunu söyleyebiliriz: “*Her gönülde bir arslan yatar, sözü gün geçtikçe daha geniş, daha renkli manalarla zenginleşiyor.*” (İK, 18)

hevenk hevenk: TS’de bu ikileme yok. ‘Hevenkler şeklinde, birbiri ardına gelen hevenkler’ anlamındadır: “*Garp resminin asırlardır tekrarladığı motiflerden yararlananlar Şark’tan dalga dalga, hevenk hevenk gelen tezyinat hücumuna sonuna kadar kapılarını açtılar.*” (İK, 107)

hora tep-: TS’de var ancak yazar bu deyimini biraz farklı olarak, mecaz anlamı vererek kullanmış: “*Dünyanın bütün müzelerinde şaheserlerin hora teptiği salonlarda insana belirsiz bir hüzündür siner.*” (İK, 141) Buradaki anlamın ‘canları istediği gibi yayılırlar, oynarlar, vakitleri bol bol harcarlar’ olduğunu düşünüyorum.

içine çök-: TS’de bu deyimini bulamıyoruz. Anlamı ‘içine dert olmak, yüreğinde sızısını hissetmek’tir: “*Yarıda kalan küçük iyiliklerin hüznü içime çökmüştü.*” (İK, 8)

ifsad et-: TS’de madde başı olarak var, ancak fiille olan biçimi yok. İlk anlama uygun şu örnek elimizde: “*Akademik sanat, kendi kendisini aldattığı gibi bilgisiz bir halk kitlesini de aldatarak zevkini ifsad etmiştir.*” (İK, 24)

iğnenin ucu (birine) dokun-: TS'de bulunmuyor bu madde başı. Anlamı 'birini tenkit etmek, söz ve tavırlarla birini hafifçe taciz etmek' diyebiliriz: "Baktık üstat kalemin ucunu sivrilmiş üstümüze geliyor. Neyleyelim böyle alışmışız, iğnenin ucu kendimize dokunmadıkça zaten hiçbir şeyle ilgilenmiyoruz." (İK, 177). Sözlüğümüzde mecaz olarak verebiliriz.

ihtiyatsızca: TS'de bulunuyor, örneksiz: "Bunların da düştükleri hatalardan birisi taşkın ve ferdi bir hassasiyete karşı gösterdikleri ihtiyatsızca aşktır." (İK, 25)

ihtiyatsızlık: Örnek vererek geçelim: "Bu ihtiyatsızlık onları delilerin ve çocukların desenleri etrafında lüzumundan fazla bir alaka göstermelerine sebebiyet vermiştir." (İK, 25/26)

insancık: Sözlüğümüzde bu madde başı bulunmuyor. Kullanıldığı cümle içindeki anlama göre, 'küçük insan, zavallı insan, sevimli insan vb.' anlamlara gelebilir: "İnsancıklarımız istedikleri kadar inlerine cinlerine saklana dursunlar; bak romancılarımız nasıl onları sakladıkları karanlıklardan söküp çıkarırlar." (İK, 17)

ipe sapa gel-: TS'de var ama olumsuz olarak verilmiş. Oysa varsa önce olumsuzunu sonra olumsuzunu verip örneklemek gerekiyor. Örneği değiştirmek gerekir: "Marmara denizi hakkında ilkokuldan tut, fakülteye kadar hiç birimizin ipe sapa gelir bilgimiz yoktur." (T, 38)

istinaden: TS'de var ama örneksiz: "Burada maziden aldığım derslere istinaden size teklif etmeyi düşündüğüm tedaris tarzının faydalarını anlatmaya çalışacağım." (İK, 23)

işi çiriş ol-: Yazarımızın sıkça başvurduğu bir deyim ve TS'de bulunmuyor: "İğde kokusu da olmasa işim çirişti; tezek kokusu burnumun direğini kırmış, çiğeriime işlemişti." (T, 14). İkinci bir örnek daha: "Hani sen bu bahçeyi cebinin içi gibi bilirdin... Eğer sen bütün bildiğin şeyleri böyle bilersen, işin çiriştir, diye içimdeki ressamı öldüresiye iğneliyorum." (İK, 71). Örneklere bakarsak deyim anlamının 'iş sarpa sarmak, sonu iyi bitmemek, sonunda sıkıntı içinde kalmak' olduğunu belirtebiliriz.

izaz: Örneksiz geçilen maddeye örnek şudur: "Misafire izaz ve ikram derken aradan yarım saat kadar geçti." (İK, 60)

kabartma: TS'deki ikinci anlam için örnek: "Resimde kabartma ve çöktirme oyunları bir marifet sayılır, fakat iyi bir heykel anlayışına dayanmayan kabartma ve çöküntüler nihayet basit bir taklide dayanır." (İK, 117)

kav çak-: Sözlüğümüzde yok. Anlamı ‘birbirine sürttükçe kıvılcım çıkaran beyaz çakıl taşlarının yardımıyla kav parçalarını tutuşturmak’ olmalıdır. Ancak yazar, mecaz anlamında kullanmış olup anlamı ‘boşa kürek çekmek, beyhude yere vakit yitirmek’tir: “*Desene, biz gündüz ışığı altında şekilleri zaptetmek için yıllardır kav çakıp duruyoruz.*” (İK, 72)

kendi bacağından asıl-: Bu deyim *TS*’de bulunmuyor. Anlamının ‘herkes kendi suçunun cezasını kendi başına çeker’ olduğunu düşünüyorum: “*Bugünün ressamı ne kadar değişik menbalardan beslenmiş olursa olsun, kendi yağıyla kavrulmakta, kendi bacağından asılmaktadır...*” (İK,44)

kırçıl: Birinci anlamı için örneğimiz: “*Sırtımı yumuşak, kırçıl tepelere vermiş, bitip tükenmek bilmeyen bir kilim gibi ayaklarının altına serivermiş...*” (İK, 58/59)

mahveş: ‘Ay yüzlü, görünüşlü’ anlamındaki bu madde başı da *TS*’de yok. İsim olarak (Mehveş) biçimi kullanılıyor: “*Şu kör olası mahveşi alem ettik, kallem ettik, bir türlü bir şeye benzetemedik.*” (T, 51)

meleş-: *TS*’de var ancak yazar mecaz anlamında kullanmış ve ‘ağlayıp inlemek, sızlanıp durmak’ için kullanmıştır: “*Yolcuların bir kısmı kamyon buldu, fakat yarısından çoğu yolun ortasında aç, susuz en aşağı sekiz saat meleşti durdu.*” (T, 26)

mercan kırmızısı: *TS*’de (mercan) madde başının ilk anlamında kırmızı geçiyor ve dördüncü anlamında da ‘açık kırmızı’ var. Ressam olan yazarın nasıl bir kırmızıyı belirttiği anlaşılıyor: “*Bu zehir yeşili, bu mercan kırmızısı, bu incecik bel ve bu musikisi henüz bestelenmemiş ritmik yürüyüş, bu alım, bu çalım.*” (İK, 9) Biraz yukarıda “*kırmızı kırmızı kocayemişe benzeyen*” ve “*kuşburnu biçimi tohumlar*” tasvirine göre bu renk; kırmızının bir ton koyusu, az kahverengi olanıdır.

mercimeği fırına ver-: *TS*’deki anlamı yazarın örneğine uymuyor. Ona göre anlamın ‘yakınlaşma arzusu göstermek, ilgisini çekmek’ olmalıdır: “*Fakat nasıl bir kolayını bulmalı, nasıl insanlarla mercimeği fırına vermeli de, şu arsız kır çiçeklerini çatlatmalı?*” (İK, 30)

meşveret kur-: *TS*’de bu deyim yok. Anlamı ‘danışma için kurul oluşturmak, fikir alışverişi için bir araya gelmek’ olmalıdır: “*Şekerpancari derhal bir meşveret kurup cümle köklerine mavi kök hakkında etraflı malumat verdi.*” (İK, 29)

mihenk taşma vur-: *TS*’de (mihenk taşı) var ama fiille kullanılışı bulunmuyor. Anlamı ‘değerini belirleyebilmek için mihenk taşına sürüp altının

ayar derecesini bulmak'tır. İkinci anlamı mecaz olarak 'karşılaştırma yaparak gerçek kıymetini belirlemek'tir: "İhtiyar Balıkçı'yı memleketimin denizlerinin, balıkçılarının mihenk taşına vurdum: Hastı, sahici idi." (T, 90)

munislik: Sadece örnek verelim: "Defi tutuşunda da defe vuruşunda da yüzü, sesi, duruşu kadar bir başkalık, bir munislik, bir cana yakınlık, bir bütünlük vardı." (İK, 60/61)

muvazi: TS'de örneksiz geçilmiş: "Sanatkâr, üstatları tetkik ederken onları daima tabiata muvazi olarak mütalaa edecektir." (İK, 26)

mücehhez: TS'deki ilk anlama uygun düşen örnek: "Sinema yalnız medeniyetimizin bütün imkânlarıyla değil, bütün sanatların kudretiyle de mücehhezdir." (İK, 19)

müşkülpesent: Sadece örnek cümleyi verelim: "Müşkülpesent bir ressam için şekillerin uzun müddet yerli yerinde durması lazım." (İK, 37)

namütenahi: TS'de iki anlam verilmiş. Ancak yazarın verdiği örneğe göre anlamın 'bitmez tükenmez, ardı arkası kesilmez' olsa gerekir: "Fertlerin namütenahi oluşu ve zaman içerisinde bu tenevvüün daima yenileşmesi yüzündendir ki, bütün zenginliğine rağmen bugün mazinin tekrarlanmasına imkân yoktur." (İK, 24) Kitabı yayına hazırlayan H. Sazyek burada ayrıca içinde (sonsuz) demiştir ki uygun olduğu söylenemez.

nasır tut-: TS'de var, örneksiz: "Kadın eli olsun, erkek eli olsun, hepsi çalışmış, nasır tutmuş, aşınmıştır," (İK, 61)

nefesi kesil-: Örnekle geçelim: "Bütün ışıklar söndürülüp de koca salonunda bir tek heykel aydınlanınca iş değişiyor, birdenbire seyircilerin ve salonun nefesi kesiliyor," (İK, 161) TS'deki üçüncü anlama örnektir.

neuzubillah: TS'de var, örneği bulunamamış: "Allah cümlemizi sanatı ille de birinci plana almaya savaşanların gazabından korusun çünkü bilhassa bu sonuncu taifeden birinin eline neuzubillah bir şehir geçse ne yapar bilir misiniz?" (İK, 139)

oyuncak ol-: TS'de madde başı (oyuncak)'ta üçüncü anlam mecaz anlamı taşımaktadır ancak bu deyim yoktur: "Sanat ve sanatkâr mütemadiyen bu iki kuvvetin elinde oyuncak olmaya mahkûmdular." (İK, 14)

ömrünü bağışla-: TS'de yer almayan bu deyim anlamı 'hayatı tamamen bir işe vakfetmek, başka hiçbir işle uğraşmamak' olmalıdır: "O mesleğini sadece öğrenmemiş, sevmiştir, ömrünü bu işe seve seve bağışlamıştır." (İK, 65)

pazarlıkçı: Örnek cümleyi aktaralım: "Pazarlıkçı, alanla satanın ellerini birbirine kenetliyor ve salıncak gibi sallamaya başlıyor." (İK, 39)

pentür: Örneği bulunamamış: “Şark; tezyini sanatların rakipsiz vatandır. Bizim memleketimiz Garpluların pentür dedikleri resim sanatından nasi-bini almamıştır.” (İK, 106)

petekkıran kuşu: TS’de bu kuşun adı yoktur. Yazarımızın görüp de yazdığı örnek cümlesi şudur: “Hüzne dönen bu sevinci bir petekkıran kuşunun sırtına yükledim.” (T, 13) Yurdumuzda bilinen adı (arıkuşu) olup TS’de verilmiştir. Başka bir adı da (kovancık) olup TS’de yer verilmemiştir (bk. Doç. Dr. Ömer L. Hocoğlu, *Av Kuşlarımız*, Ankara 1992, Orman Bakanlığı Yayın Dairesi, s. 131).

plastik: TS’deki anlamların her ikisi de sadece sanayide kullanılan maddeyi anlatıyor. Oysa biraz aşağıda (plastik sanatlar) madde başındaki açıklamaya uygun başka bir tanım daha verilmeliydi. Yazarımız gibi resimle veya heykelle uğraşan uzmanlardan görüş alınabilir: “Nerede olursa olsun her şeye dikkat etmek ve göze çarpan her şeyin plastik realizasyonunu düşünmek lazımdır.” (İK, 26) Bu sütunda ayrı madde başları olarak (plastik cerrahi/ ameliyat, plastik patlayıcı, plastik kaplama vb.) alınmalıdır. Bu örnekte geçen (realizasyon) için de bu örnek kullanılabilir.

sanatkârcık: TS’de yok. ‘Sanatkâra benzeyen, sanatkârimisi’ anlamı taşır: “Şöyle kendimizi bir yoklasak hepimizin hatırında bu çeşit şerrine nalet bir sanatkârcı vardır.” (İK, 138) Burada dikkatimizi çeken (şerrine nalet) ibaresidir. TS bunu (şerrine lanet) olarak almış ancak sözlükte örnek bulunamamıştır. Yazar başka bir yerde yine aynı biçimde veriyor: “Gelgelelim ahlaksızın biri, şerrine nalet! Buyurun cenaze namazına.” (İK, 138) Halk arasındaki kullanımı tercih etmiş yazarımız..

soğukluk: TS’de örneksiz geçilmiş: “Bir damla balın hatırı için sinemanın insanı çileden çıkartan tekerlemelerini, soğukluklarını hoş gördük.” (İK, 13)

şamar aşkeyle-: Sözlüğümüzde yok. ‘Kuvvetli bir şekilde tokat atmak’ anlamındadır: “Ensesine, yaradana sığınp birbirinin arkasından iki şamar aşkeyledi.” (T, 37)

taabbüd et-: Eyüboğlu’nun kullandığı bu Ar. söz TS’de yok. Anlamı ‘tapınmak, ibadet etmek’tir: “Tenha tarih köşelerinde aradıkları fevkalbeşer kimseleri buluyor, onlara taabbüd ediyorlardı.” (İK, 34)

tezekçi: TS’de yok. ‘Tezek yapan’ anlamı verilse de yazarımız, bunu ‘tezek çıkararı’ biçiminde aktarıyor: “Baş rollerde camış: bir numaralı tezekçi, sakar inek: iki numaralı, deli öküz üç numaralı tezekçi?” (T, 15)

tezyini sanat: TS'de var ama örneksiz. Yukarıdaki (pentür) bunun için örnek alınabilir.

varsın!: Bu ünleme TS yer vermemiş: “Varsın arasına gaz çubuğu kırılırsın, yahut tekerleklerinden birisi alıp başını gitsin! Varsın koskoca kamyon kırk kişiyle yan yatsın!” (T, 20) Bu kelimenin arkasından mutlaka başka bir fiil getirilmek zorunda, hem de istek bildirir şekilde... Halk arasında da başka biçimlerine rastlarız: “Varsın gelmesin, yeter ki sağ olsun!”, “Varsın para almasın, yeter ki zanaat öğrensın!”, “Varsın çalışsın, yeter ki eve ekmek getirsin!”

vebalini yüklen-: Sözlüğümüzde bulunmuyor: “Bu suçun vebalini başkalarının sırtına yüklemek için beyhude yere uğraştım durdum.” (T, 9) TS'de (sırtına yüklemek) yok, (suçun vebalini yüklemek) yok ama (suç yüklemek) var fakat örneksiz geçilmiş. Anlamının ‘suçun, kabahatin günahını üstüne almak’ olması muhtemeldir.

yeknesaklık: Sadece örnek cümlesi eksik: “Günlük meşgalenin korkunç yeknesaklığı ve yoruculuğu, bugünün insanını, rüyasını deliksiz bir uykuya yattırıyor.” (İK, 22)

yoruculuk: TS'de bulunmayan bu maddeye ‘yorucu olma durumu’ açıklamasını verip örnek cümleyi hemen bir üst madde içinden alabiliriz. Ancak ayrıca TS'de bulunmayan (yorucu) madde başını da aldıktan sonra...

yüzünüze güller: Sözlüğümüzde bulunmuyor: “Omuzunda allı pullu bir heybe var... Bir gözünde güzel havadisler var heybenin, müjdelers. Ötekinde yüzünüze güller dumamı üstünde bir hediye: Tezek.” (T,14) Bu ibare kötü, iğrenç, tiksindirici bir şeyden söz açmadan önce karşıdakini rahatsız edeceğine dair ön bilgi ifade eden bir iyi niyet sözüdür.

zehir yeşili: TS'de bu rengin olmaması, renk dünyamızın bir eksikliği... Ressam gözüyle bir tanımının yapılması uygun düşer sanıyorum. Örnek için (mercan kırmızısı) satırlarına bakmak yeterli olacaktır (İK, 9).

zehir zemberek: Aslı Farsça (zenberek) olan kelimeyi yazarımız böyle veriyor: “Bu acı, bu zehir zemberek ses nasıl olmuş da... Ilgazları aşarak gelip gramafonlarımızın zembereklerini tıkamamış?” (T, 21) TS'de üçüncü anlama örnektir.

Kaynaklar

Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Tezek*, Bilgi Yayınevi, Birinci Baskı, Ankara 1975, 287 s. (T); ikinci baskı, a.y., 1987, 221 s.

_____, *İnsan Kokusu*, T. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005, 284 s. (İK)